

BANKLAR ORQALI IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASHNING ZAMONAVIY MEKANIZMLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI

Normurodova Dilnoza Erdon qizi

Tashkent Perfect University, Iqtisodiyot va turizm kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada banklar orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning zamonaviy mexanizmlari — pul-kredit (monetar) siyosat, makroprudensial tartibga solish, kapital va likvidlik normativlari hamda moliyaviy infratuzilma vositalari tahlil qilinadi. Bank tizimining narxlar barqarorligi, moliyaviy barqarorlik va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi o'rni o'rganiladi. Shuningdek, xalqaro tajriba (Bazel III standartlari) va O'zbekiston bank sektoridagi islohotlar misolida ushbu mexanizmlarni takomillashtirish yo'nalishlari bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: *iqtisodiy barqarorlik, bank tizimi, pul-kredit siyosati, makroprudensial siyosat, moliyaviy barqarorlik, kapital yetarliligi, Bazel III, asosiy stavka, depozitlarni kafolatlash.*

СОВРЕМЕННЫЕ МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ ЧЕРЕЗ БАНКИ И НАПРАВЛЕНИЯ ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Аннотация: В данной статье анализируются современные механизмы обеспечения экономической стабильности через банки — денежно-кредитная (монетарная) политика, макроprudенциальное регулирование, нормативы капитала и ликвидности, а также инструменты финансовой инфраструктуры.

Изучается роль банковской системы в обеспечении стабильности цен, финансовой устойчивости и устойчивого экономического роста. На примере международного опыта (стандарты Базель III) и реформ банковского сектора Узбекистана разрабатываются предложения по совершенствованию данных механизмов.

Ключевые слова: *экономическая стабильность, банковская система, денежно-кредитная политика, макропруденциальная политика, финансовая устойчивость, достаточность капитала, Базель III, основная ставка, страхование вкладов.*

MODERN MECHANISMS OF ENSURING ECONOMIC STABILITY THROUGH BANKS AND DIRECTIONS FOR THEIR IMPROVEMENT

Abstract: This article analyzes modern mechanisms of ensuring economic stability through banks — monetary policy, macroprudential regulation, capital and liquidity requirements, and financial infrastructure instruments. The role of the banking system in ensuring price stability, financial stability, and sustainable economic growth is studied. Based on international experience (Basel III standards) and the banking sector reforms of Uzbekistan, proposals for improving these mechanisms are developed.

Keywords: *economic stability, banking system, monetary policy, macroprudential policy, financial stability, capital adequacy, Basel III, policy rate, deposit insurance.*

KIRISH

Iqtisodiy barqarorlik — bu makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning (inflyatsiya, ishlab chiqarish hajmi, bandlik, valyuta kursi) nisbatan past o‘zgaruvchanlik sharoitida muvozanatli rivojlanishini anglatuvchi holatdir. Zamonaviy iqtisodiyotda

bunday barqarorlikni ta'minlashda bank tizimi markaziy o'rin tutadi, chunki banklar iqtisodiyotda mablag'larni jamlash va qayta taqsimlash, to'lovlarni amalga oshirish hamda risklarni boshqarish vazifalarini bajaradi. Bank sektorining sog'lomligi va barqarorligi butun moliya tizimi, pirovardida esa real iqtisodiyotning barqarorligi uchun zamin yaratadi¹.

Markaziy bank pul-kredit siyosati vositalari — asosiy stavka, ochiq bozor operatsiyalari va majburiy zaxira talablari orqali pul taklifi va foiz stavkalarini tartibga soladi, shu yo'l bilan narxlar barqarorligini ta'minlaydi. Tijorat banklari esa kreditlash, depozitlarni jalb etish va to'lov xizmatlari orqali ushbu siyosatni real iqtisodiyotga uzatadigan transmissiya kanali vazifasini o'taydi. Shu bois bank tizimini tartibga solish va nazorat qilish mexanizmlari iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning ajralmas qismi hisoblanadi².

2008-yilgi global moliyaviy inqirozdan so'ng dunyo amaliyotida banklarni tartibga solishga yangicha yondashuv shakllandi. An'anaviy mikroprudensial nazorat (alohida bank darajasida) bilan bir qatorda butun moliya tizimi barqarorligini ta'minlovchi makroprudensial siyosat joriy etildi. Bazel qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan Bazel III standartlari banklarning kapital va likvidlik zaxiralarini mustahkamlash orqali tizimni iqtisodiy zarbalarga chidamli qilishni ko'zlaydi³.

O'zbekistonda ham bank tizimini isloh qilish va uning barqarorligini mustahkamlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. 2020–

¹O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son "O'zbekiston Respublikasining 2020–2025-yillarga mo'ljallangan bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/-4811025>

²O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy barqarorlik va makroprudensial siyosat asoslari. <https://cbu.uz/uz/financial-stability/>

³Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: international regulatory framework for banks. BIS. <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>

2024-yillar davomida bank sektorida xususiylashtirish, raqobat muhitini shakllantirish va xalqaro standartlarga o'tish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Hozirgi sharoitda banklar orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirish nazariy va amaliy jihatdan dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Banklarning iqtisodiy barqarorlikdagi o'rni iqtisodiy adabiyotda turli nuqtai nazardan o'rganilgan. Quyida ushbu masalaga oid asosiy ilmiy yondashuvlar va mexanizmlar ko'rib chiqiladi.

1. Pul-kredit siyosatining transmissiya mexanizmi

F. Mishkin va boshqa monetar iqtisod nazariyotchilarining ishlarida pul-kredit siyosati foiz stavkasi, kredit, valyuta kursi va aktivlar narxi kanallari orqali real iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatishi asoslab berilgan⁴. Markaziy bank asosiy stavkani o'zgartirish orqali banklararo bozordagi foiz stavkalariga, ular esa kredit va depozit stavkalariga ta'sir qiladi. Bu mexanizm samarali ishlashi uchun bank tizimi rivojlangan va barqaror bo'lishi shart.

2. Makroprudensial siyosat

Global inqirozdan keyin shakllangan tadqiqotlarda tizimli (sistemali) riskni kamaytirish g'oyasi ilgari surildi. Makroprudensial siyosat kapital konservatsiya buferi, kontrsiklik kapital buferi va tizimli ahamiyatga molik banklar uchun qo'shimcha talablar kabi instrumentlar orqali moliya tizimining yaxlit barqarorligini

⁴Mishkin F. S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. — Boston: Pearson Education, 2019.

ta'minlashga qaratiladi⁵. Bu yondashuv alohida bank emas, balki butun tizim darajasidagi xatarlarni boshqarishga e'tibor qaratadi.

3. Kapital va likvidlik standartlari (Bazel III)

Xalqaro hisob-kitoblar banki (BIS) tadqiqotlarida ko'rsatilishicha, yetarli kapital va likvidlikka ega banklar iqtisodiy zarbalarni yutib, ssudalarni kamaytirmasdan faoliyatni davom ettira oladi⁶. Bazel III likvidlikni qoplash koeffitsiyenti (LCR) va sof barqaror moliyalashtirish koeffitsiyenti (NSFR) kabi me'yorlarni joriy etib, banklarning qisqa va uzoq muddatli to'lov qobiliyatini mustahkamlaydi.

4. Depozitlarni kafolatlash va ishonch omili

Adabiyotda depozitlarni kafolatlash tizimi omonatchilar ishonchini saqlash va "bank yugurishi" (bank run) hodisalarining oldini olishning muhim instrumenti sifatida e'tirof etiladi. Yevropa Ittifoqida omonatlar belgilangan miqdorgacha kafolatlanishi tizimga ishonchni oshirib, moliyaviy barqarorlikka xizmat qiladi⁷.

5. Bank nazorati va tartibga solish

Bank nazorati litsenziyalash, masofaviy va joyida nazorat, risk-menejment talablari hamda stress-testlarni o'z ichiga oladi. Ilmiy ishlarda ta'kidlanishicha, kuchli nazorat banklarning haddan tashqari xavfli operatsiyalardan tiyilishiga va tizimli inqirozlar ehtimolining kamayishiga olib keladi⁸.

⁵O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy barqarorlik va makroprudensial siyosat asoslari. <https://cbu.uz/uz/financial-stability/>

⁶Bank for International Settlements. Basel III Monitoring Report, 2024. <https://www.bis.org/press/p250326.htm>

⁷European Commission. Basel III standartlari Yevropa Ittifoqida 2025-yil 1-yanvardan joriy etildi. https://finance.ec.europa.eu/news/basel-iii-2024-07-25_en

⁸Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: international regulatory framework for banks. BIS. <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>

6. Raqamli banking va moliyaviy infratuzilma

So‘nggi yillardagi tadqiqotlar to‘lov tizimlari, raqamli banking xizmatlari va kiberxavfsizlikning moliyaviy barqarorlikdagi ahamiyati ortib borayotganini ko‘rsatadi. Ishonchli to‘lov infratuzilmasi iqtisodiy faoliyatning uzluksizligini ta‘minlaydi, raqamli xizmatlar esa moliyaviy qamrovni kengaytiradi⁹.

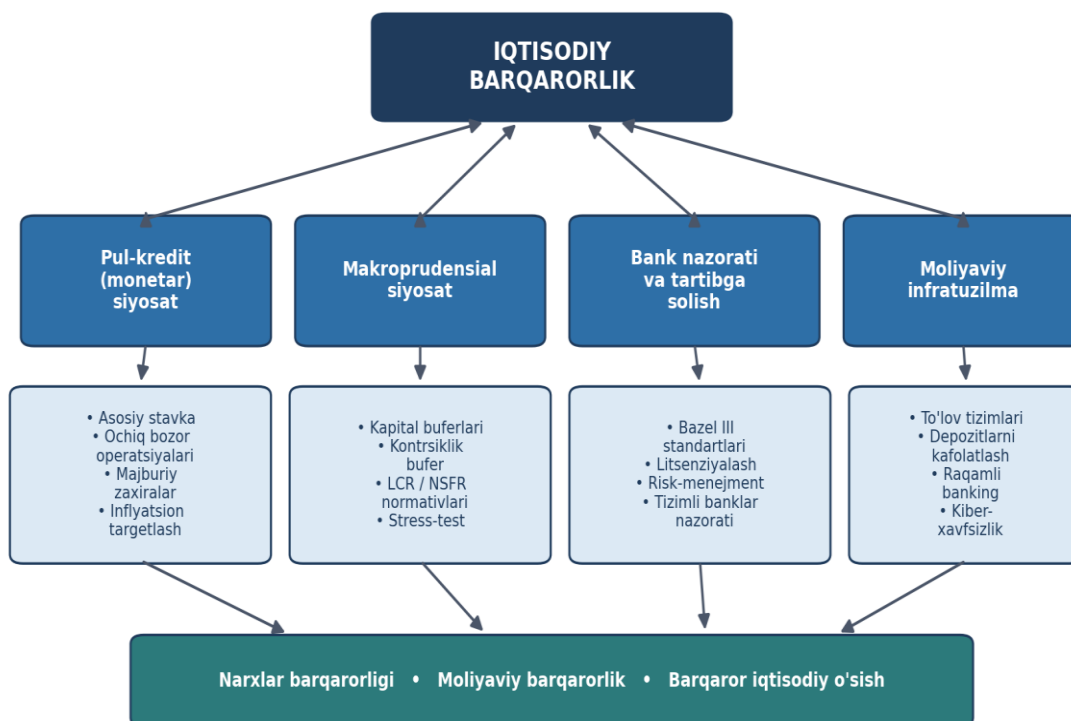
METODOLOGIYA

Tadqiqotning maqsadi — banklar orqali iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash mexanizmlarini tizimli tahlil qilish, ularning samaradorligini baholash hamda takomillashtirish yo‘nalishlarini asoslashdir. Ishda nazariy umumlashtirish, qiyosiy tahlil, statistik ma‘lumotlarni guruhlash va mantiqiy xulosalash usullaridan foydalanildi. Ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlar (BIS, IMF) hisobotlari, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki normativ hujjatlari va statistik materiallari tahlil qilindi. Mexanizmlar pul-kredit, makroprudensial, nazorat va infratuzilma bloklariga ajratilgan holda o‘rganildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Banklar orqali iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash bir-biri bilan o‘zaro bog‘liq bo‘lgan to‘rtta asosiy mexanizmlar guruhi orqali amalga oshiriladi: pul-kredit siyosati, makroprudensial siyosat, bank nazorati va tartibga solish hamda moliyaviy infratuzilma. Ushbu mexanizmlarning umumiy tuzilmasi 1-rasmda keltirilgan.

⁹O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. “Pul-kredit siyosatining 2026–2028-yillarga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari”, 2025-yil. <https://www.gazeta.uz/oz/2025/12/03/monetar-policy-2026-2028/>

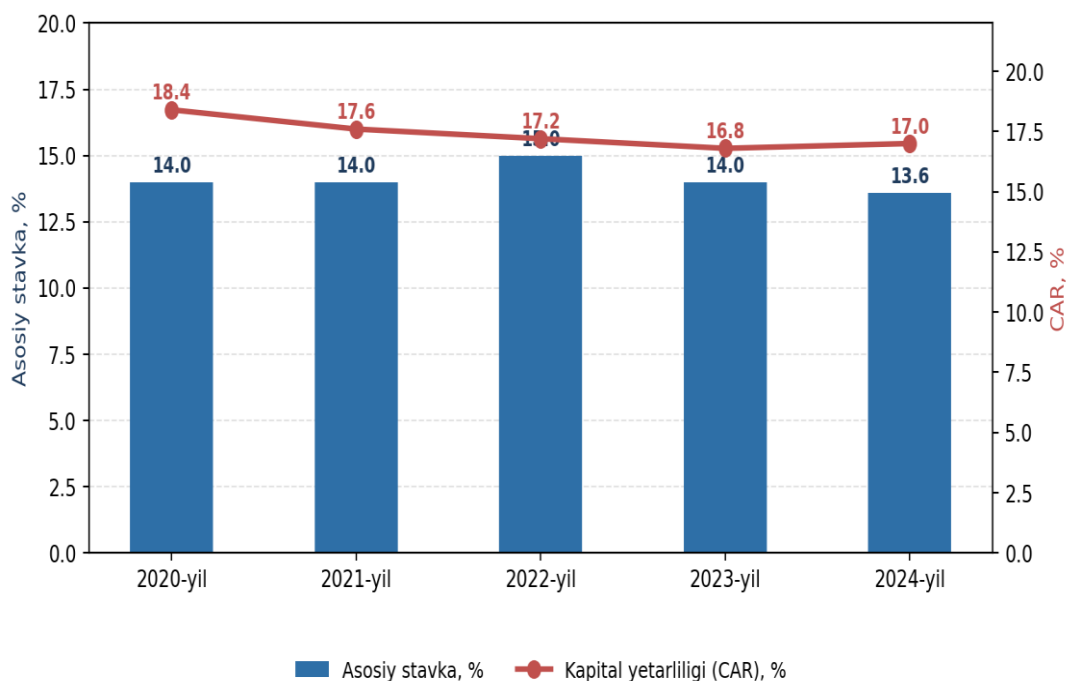
1-rasm. Banklar orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mexanizmlari¹⁰

Pul-kredit siyosati barqarorlikni ta'minlovchi birinchi va eng faol mexanizm hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki 2025-yilda asosiy stavkani yillik 14 foiz darajasida saqlab, nisbatan qat'iy pul-kredit sharoitlarini ta'minladi¹¹. Bunda Markaziy bank o'rta muddatli istiqbolda inflyatsiyani 5 foizlik maqsadli (target) darajasiga yetkazishni asosiy vazifa qilib belgilagan¹². Asosiy stavka va kapital yetarliligi koeffitsiyenti dinamikasi 2-rasmda aks ettirilgan.

¹⁰Muallif ishlanmasi.

¹¹O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvining asosiy stavkani yillik 14 foiz darajasida saqlash to'g'risidagi qarori, 2025-yil. https://cbu.uz/uz/press_center/releases/2361023/

¹²O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. "Pul-kredit siyosatining 2026–2028-yillarga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari", 2025-yil. <https://www.gazeta.uz/oz/2025/12/03/monetar-policy-2026-2028/>

2-rasm. Asosiy stavka va bank tizimi kapital yetarliligi dinamikasi, 2020–2024-yillar¹³

Makroprudensial siyosat — moliya tizimining yaxlit barqarorligini ta'minlovchi ikkinchi muhim mexanizm. Markaziy bank tomonidan kapital konservatsiya buferi, kontrsiklik kapital buferi hamda tizimli ahamiyatga molik banklar uchun qo'shimcha kapital talablari joriy etilgan¹⁴. 2024-yil 1-oktabr holatiga ko'ra tizimli ahamiyatga molik banklarning bank tizimi aktivlaridagi ulushi 67 foizni tashkil etgan, bu esa ularning to'lov qobiliyatini saqlash butun iqtisodiyot barqarorligi uchun naqadar muhimligini ko'rsatadi¹⁵. Asosiy makroprudensial instrumentlar va ularning vazifasi 1-jadvalda keltirilgan.

¹³Muallif tomonidan Markaziy bank statistik ma'lumotlari asosida ishlab chiqilgan.

¹⁴O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy barqarorlik va makroprudensial siyosat asoslari. <https://cbu.uz/uz/financial-stability/>

¹⁵O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2025-yil uchun tizimli ahamiyatga molik banklar ro'yxati (2024-yil 1-oktabr holatiga). https://cbu.uz/uz/press_center/releases/1952404/

Asosiy makroprudensial instrumentlar va ularning vazifasi¹⁶

Instrument	Vazifasi va ta'siri
Kapital konservatsiya buferi	Banklarning yaxshi davrlarda qo'shimcha kapital to'plashini ta'minlaydi, inqiroz davrida zararlarni yutadi
Kontrtsiklik kapital buferi	Kreditlash haddan tashqari o'sgan davrda oshiriladi, "qizib ketgan" iqtisodiyotni sovutadi
Tizimli banklar uchun qo'shimcha kapital	Yirik banklarning barbod bo'lishi tizimga tarqalishini kamaytiradi
LCR / NSFR normativlari	Qisqa va uzoq muddatli likvidlikni ta'minlab, to'lov qobiliyatini saqlaydi
Kreditning garovga / daromadga nisbati	Qarz oluvchilarning haddan ortiq qarzlanishini cheklaydi

Bank nazorati va tartibga solish mexanizmi banklar faoliyatining xalqaro standartlarga muvofiqligini ta'minlaydi. Bazel III standartlari kapital va likvidlik talablarini kuchaytirib, banklarni iqtisodiy zarbalarga chidamli qiladi. Ushbu standartlar Yevropa Ittifoqida 2025-yil 1-yanvardan to'liq joriy etildi¹⁷. O'zbekiston

¹⁶O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy barqarorlik va makroprudensial siyosat asoslari.
<https://cbu.uz/uz/financial-stability/>

¹⁷European Commission. Basel III standartlari Yevropa Ittifoqida 2025-yil 1-yanvardan joriy etildi.
https://finance.ec.europa.eu/news/basel-iii-2024-07-25_en

bank tizimi ham bosqichma-bosqich ushbu standartlarga moslashtirilmoqda. Kapital yetariligidning minimal talablari 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval

Kapital yetariligidga oid asosiy talablar (Bazel III bo'yicha)¹⁸

Ko'rsatkich	Minimal talab	Bufer bilan
Birinchi darajali asosiy kapital (CET1)	4,5%	7,0%
Birinchi darajali kapital (Tier 1)	6,0%	8,5%
Jami kapital (CAR)	8,0%	10,5%
Likvidlikni qoplash koeffitsiyenti (LCR)	100%	—

Moliyaviy infratuzilma — barqarorlikni ta'minlovchi to'rtinchi mexanizm. Ishonchli to'lov tizimlari (banklararo to'lov tizimi, HUMO va boshqalar), depozitlarni kafolatlash hamda raqamli banking xizmatlari iqtisodiy faoliyatning uzluksizligini va moliyaviy qamrovni ta'minlaydi. Ayni paytda raqamlashtirish kibexavfsizlik bilan bog'liq yangi xatarlarni ham keltirib chiqaradi, bu esa qo'shimcha himoya choralarini talab etadi.

Amaliy natijalar shuni ko'rsatadiki, bank tizimi mexanizmlari yagona, o'zaro bog'liq tizim sifatida ishlaganda eng yuqori samara beradi. Pul-kredit siyosati narxlar barqarorligini, makroprudensial siyosat va nazorat moliyaviy barqarorlikni, infratuzilma esa tizimning uzluksiz faoliyatini ta'minlaydi. Ulardan birortasining zaifligi butun tizim barqarorligiga putur yetkazishi mumkin.

¹⁸Bank for International Settlements. Basel III Monitoring Report, 2024. <https://www.bis.org/press/p250326.htm>

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, banklar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Pul-kredit siyosati, makroprudensial tartibga solish, bank nazorati va moliyaviy infratuzilma o'zaro uyg'unlikda faoliyat yuritganda barqarorlik mustahkamlanadi. Zamonaviy sharoitda ushbu mexanizmlarni xalqaro standartlar (Bazel III) asosida takomillashtirish va raqamli o'zgarishlarga moslashtirish zarur.

Banklar orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mexanizmlarini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- pul-kredit siyosati transmissiya mexanizmini kuchaytirish va inflyatsion targetlash rejimini izchil amalga oshirish;
- makroprudensial instrumentlar (kapital buferlari, kontrsiklik bufer) qo'llanilishini xatarlarga muvofiq moslashuvchan tarzda boshqarish;
- Bazel III kapital va likvidlik standartlarini bank tizimiga bosqichma-bosqich, lekin izchil joriy etish;
- depozitlarni kafolatlash tizimini mustahkamlash orqali omonatchilar ishonchini oshirish;
- bank nazorati va stress-testlarni risk-yo'naltirilgan asosda takomillashtirish;
- raqamli banking va to'lov tizimlarini rivojlantirish bilan bir vaqtda kiberxavfsizlik darajasini oshirish;
- davlat banklarini xususiylashtirish va raqobat muhitini shakllantirish orqali sektor samaradorligini oshirish;
- bank xodimlari va mutaxassislarning malakasini moliyaviy texnologiyalar va risk-menejment yo'nalishlarida muntazam oshirib borish.

Xulosa qilib aytganda, banklar orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash — kompleks va uzluksiz jarayon bo'lib, u nazariy asoslar, xalqaro tajriba va milliy

sharoitlarni hisobga olgan holda doimiy takomillashtirishni talab qiladi. Yuqorida keltirilgan yo‘nalishlarning amalga oshirilishi O‘zbekiston bank tizimining barqarorligini mustahkamlaydi va mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘shishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-son “O‘zbekiston Respublikasining 2020–2025-yillarga mo‘ljallangan bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/-4811025>
2. O‘zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni (yangi tahriri). <https://lex.uz/docs/-4581969>
3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy barqarorlik va makroprudensial siyosat asoslari. <https://cbu.uz/uz/financial-stability/>
4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. “Pul-kredit siyosatining 2026–2028-yillarga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari”, 2025-yil. <https://www.gazeta.uz/oz/2025/12/03/monetar-policy-2026-2028/>
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2025-yil uchun tizimli ahamiyatga molik banklar ro‘yxati. https://cbu.uz/uz/press_center/releases/1952404/
6. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: international regulatory framework for banks. Bank for International Settlements. <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>
7. Bank for International Settlements. Basel III Monitoring Report, 2024. <https://www.bis.org/press/p250326.htm>
8. European Commission. Basel III implementation in the EU, 2024–2025. https://finance.ec.europa.eu/news/basel-iii-2024-07-25_en

9. International Monetary Fund. Global Financial Stability Report.
<https://www.imf.org/en/Publications/GFSR>
10. Mishkin F. S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. — Boston: Pearson Education, 2019. — 736 p.
11. Ahmedov A. J. Markaziy bankning pul-kredit siyosati mexanizmlari va ularning iqtisodiyotga ta'siri // Iqtisodiyot va Moliya jurnali. — Toshkent, 2025.
12. World Bank. Global Financial Development Report.
<https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr>